

До

**ИНИЦИЈАТИВА ЗА РАЗВОЈ И ИНКЛУЗИЈА НА
ЗАЕДНИЦАТА - ИРИЗ**

Во рамки на проектот „Камп за застапување 2016/17“

**ПРЕДМЕТ: ПРИЈАВА за финансирање на
ИСТРАЖУВАЊЕ ПОВРЗАНО СО ЗДРАВЈЕТО НА РОМИТЕ**

НАСЛОВ НА ПРОЕКТОТ:	ПОДОБРО ОРАЛНО ЗДРАВЈЕ ЗА ПОВЕЌЕ ВЕСЕЛИ НАСМЕВКИ
----------------------------	---

НАУЧНО ИСТРАЖУВАЧКО ПОДРАЧЈЕ	ДЕНТАЛНА МЕДИЦИНА
ВИД НА ИСТРАЖУВАЊЕ (темелно/апликативно/експериментален развој)	Темелно / апликативно
ВИД НА ПРОЕКТОТ: а) домашен б) меѓународен в) со меѓународно учество	домашен
КОРИСНИЦИ НА РЕЗУЛТАТИТЕ	Деца од училишна возраст, студенти на дентална медицина и општа медицина, д-ри стоматолозите, д-ри општа медицина
FRASCATI КЛАСИФИКАЦИЈА	3. Medical and health sciences
ВРЕМЕТРАЕЊЕ НА ПРОЕКТОТ (од-до)	2017/2018

ПРВ ДЕЛ:

Апстракт (максимум 250 зборови)

Основна цел на истражувачкиот проект под наслов: „**ПОДОБРО ОРАЛНО ЗДРАВЈЕ ЗА ПОВЕЌЕ ВЕСЕЛИ НАСМЕВКИ**“ е да се направи истражување во врска со навиките на училишни деца од ромска популација од областа на оралното здравје. Реализацијата на поставената основна цел ќе се овозможи преку поставување на следниве посебни цели:

- Да се утврди социоекономскиот статус на училишни деца од ромска популација,
- Да се проценат нивните навиките за правилна исхрана,
- Да се утврдат нивните навиките за одржување на орална хигиена,
- Да се процени нивното знаењето за превенирање на можни повреди на заби при спортски активности.

Во истражувањето ќе бидат вклучени испитаници - училишни деца од 9-13 години, поточно, ученици од трето и шесто одделение од три основни училишта во кои учат ученици од ромска популација.

Во функција на реализација на основните и посебните цели, истражувачите на ова истражување ќе ги извршат следниве активности: подготовка на прашалници, надгледни материјали и презентации, спроведување на анкета, презентирање и обука за правилна исхрана, обука за одржување на орална хигиена, препораки за превенирање на можни повреди на забите и орални ткива при разни спортски активности. Истражувањето ќе се спроведи во периодот од февруари-март 2017 година, во општините според место на живеење на истражувачите.

Анализата на наодите ќе се работи сукцесивно во периодот 2017/2018 година. Од добиените резултати ќе произлезат појдовни сегментите на кои понатаму ќе има потреба да се делува со цел за подобрување на оралното здравје кај училишните деца од ромска популација.

Детален опис на проектот:

Вовед

Детален опис на сегашните сознанија на предметот на истражувањето

Светската здравствена организација (СЗО) ја дефинира **Стоматологија**, како наука која во себе ги интегрира активностите во превенција, дијагноза и лекување на болести, повреди и неправилности на забите, вилиците и устата во целина.

Основните задачи на современата стоматологија според Интернационалното здружение на стоматолозите (FDI), се зачувување и подобрување на оралното здравје, како и воспоставување на нормална функција и изглед на усната празнина и поедини нејзини делови, проучување и лекување на симптомите на општите заболувања во оралниот медиум, превенција и лекување на заболувањата, на неправилностите и повредите на забите и вилиците, како и санација на заболените заби од кариес или оштетените заби од траума, како и соодветен надоместок на изгубените заби од каква и да било причина.

Здравје, кое според една од најчесто цитираните дефиниции, формулирани од страна на Светската здравствена организација (СЗО), претставува состојба на комплетна физичка, ментална и социјална благосостојба, а не само отсуство на болест. Повеќето луѓе во светот, оваа дефиниција ја критикуваат како утопија, која ги вмешува здравјето и среќата и ги оправдува бескрајните барања за средства во здравството.

Денес на здравјето се гледа како релативен ентитет. Според, Светската здравствена организација во 1995 година, здраво лице е секој кој е способен да води економски и социјално продуктивен живот. Двете дефиниции се поврзани со поимот квалитетен живот, релативен во поширока смисла и е тешко да се одреди.

Друга дефиниција за здравје, која е во согласност со претходните две, е онаа предложена од данецот Piet Hein – здравјето не се купува со лекови, ниту се чува со хирушки нож. Здравјето не е само отсуство на болест, туку борба за исполнет живот. како што е тешко да се одреди или измери општото здравје, слично е и при дефинирање на поимот орално здравје.

Оралното здравје претставува интегрален дел од општото здравје, основа за една личност да се чувствува добро и здраво. Отсуство на заболувања кои можат да ги зафатат оралните, денталните и краниофацијалните ткива. Се смета дека одредено ниско ниво на орални болести може да биде присутно кај поединци кои би ги сметале за орално здрави. Наместо мерење на здравјето ние обично го одредуваме здравјето како отсуство на болест.

Во недостаток на дефиниција на поимот орално здравје кај децата и возрасните, обично се мерат оралните болести со помош на епидемиолошки поими и специјални индекси користени во епидемиологијата на кариесот, пародонтотот итн. Најчести орални заболувања претставуваат кариесот и пародонтопатијата, кои претставуваат значаен индивидуален, но и сериозен општествен проблем.

Орална хигиена во функција на зачувување на оралното здравје

Оралната хигиена е една од најважните мерки за зачувување и унапредување на оралното здравје. Целта на одржувањето орална хигиена е редовно отстранување на

материите кои имаат штетно дејство врз тврдите забни ткива, оралната слузокожа и парадонталните ткива. Доколку редовно не ја одржуваме оралната хигиена, доаѓа до појава на дентален плак на забните површини, забен камен и други патолошки процеси.

Со редовна орална хигиена постигнуваме низок плаковен индекс, ретка појава на гингивални и парадонтални заболувања и секако поголем број на здрави заби, односно подобро орално здравје. Редовната хигиена, посетата на стоматолог и чистењето на забните наслаги и забниот камен се многу важни и спречуваат појава на кариес и пародонтопатија.

Докажано е дека само со подобрена орална хигиена ефектот во редукција на кариесот е мала. Важноста во четкањето на забите, во голема мера е поврзано и со количината на флуорот во флуорираниите паста за заби. Во литературата се опишани многу техники за четкање на забите и главно се однесуваат на ефикасно отстранување на денталниот плак, од површините на забите и ивиците на гингивата.

Основната цел треба да биде мотивацијата на пациентите за правилно четкање на забите со флуорирани паста за заби, најмалку два пати дневно.

Препораките се забите да се чистат наутро и пред легнување, односно четкање на забите пред појадок и навечер, доколку постои навика на консумирање на кисели овошни сокови. Присуството на дентален плак и ефикасноста од четкањето на забите кај децата и возрасните лесно може да се утврди со употреба на таблети кои ги пребојуваат меките наслаги, при што многу од пациентите се изненадени за количината на плак која останува на забите после обичното регуларно четкање.

Исто така, и возрасните и тинејџерите кои се уверени дека забите ги четкаат најмалку две минути, што е и препорачано време, остануваат зачудени кога тоа го прават во ординација, кога времето се мери со стоперка и сфаќаат дека времето за кое тие вообичаено ги мијат забите е помалку од една минута.

Некои лица имаат потешкотии при четкањето на забите и затоа им се препорачува да користат електрични четкички. Кај некои лица е потребна поинтензивна орална хигиена, поради што се додаваат дополнителни медикаменти. Пациентите кои се со намален проток на слюнка, луѓе кои редовно употребуваат лекови обложени со шеќер, оние со фиксни ортодонтски апарати или парцијални протезии им се даваат совети за употреба на интердентален конец, терапевтски водички за испирање со флуор, како и често четкање на забите со забни паста кои имаат висок процент на флуор.

Видови средства за одржување на орална хигиена

Приборот за одржување на орална хигиена содржи: четка за заби, забен конец, паста за заби, средства за откривање на дентален плак, водички за плакнење и др.

Повреди на заби и орални ткива кај училишни деца

Во современите услови на живот повредите во максилофацијалната регија посебно кај децата се сè почеста појава. Меѓу нив значајно место заземаат повредите на млечните и трајните заби, а поретко повредите на меките и коскените структури на орофацијалната регија.

Повреди на забите се случуваат при спортски активности, автомобилски несреќи, поради невнимание или преценување на својата способност и умешност за извршување на одредени физички активности, во расправи и тепачки, при насилства.

Етиолошкиот фактор комбиниран со возраста на индивидуата и околностите во кои дејствува, резултира со разновидни дентални повреди. Видот на денталната повреда зависи од јачината на силата, резилиенцијата и обликот на предметот со кој е предизвикана и насоката на делување на силата. Повредата може да настане како последица на директно или индиректно делување на силата.

При директно делување на силата, односно кога со објект се предизвикува повредата на забот или при пад. Индиректните повреди на забите главно настануваат како последица на силно затворање на вилицата. Повреди на забите се случуваат за време на спортување – во текот на разновидни слободни спортски активности или на часовите по физичко образование. Дентални повреди може да настанат и во разни други околности: при интубација на пациентот при општа анестезија, продолжена интубација во рамките на грижата за предвреме родени деца (подолготраен притисок на максиларниот алвеоларен продолжеток може да доведе до развојни дефекти на емајлот кај млечните заби), кај лица кои свират на дувачки инструменти и др.

При повредите најчесто страдаат максиларните централни инцизиви (87,6%), поретко латералните инцизиви (6,2%), а најретко канините (0,7%). Повредите на мандибуларните централни инцизиви се застапени со 2,7 %, а на латералните инцизиви и канини отпаѓа по 1,4% од сите повреди на фронталните заби. Најчести дентални повреди се фрактурите (85,1%) а на луксациските повреди отпаѓа 14,9%. Фрактурите на забната коронка се случуваат најчесто (65,7%), а на забниот корен најретко (1,5%).

Предложени истражувања

Дефинирање на целите и детален опис на планираните истражувања, со посебен осврт на предностите на користената методологија и истражувачкиот план со временска рамка (најмногу 3 страници).

1. ДОСЕГАШНИ ИСТРАЖУВАЊА И ДОСТИГНУВАЊА ВО ПОЛЕТО ВО КОЕ СЕ РАБОТИ ПРОЕКТОТ:

Толкувањето на поимот здравјето и здравствената состојба на едно лице во денешницата донесе нови аспекти, така што поимот здравје претставува комплициран процес кој вклучува не само лекување, туку и превенција, менувајќи го мислењето дека на здравјето не треба да се гледа само од аспект на заболување и умирање.

Кон крајот на дваесетиот век дошло до темелни промени на толкувањето на поимовите за здравјето и тоа на сосема нов начин, што секако се должи на специфичноста на здравствената состојба и заболувањата кои се појавија во последните декади. Така, *денес на здравјето се гледа како меѓусебна интерреакција на луѓето и нивната социјална, ментална и физичка околина*. Во моментот кога во медицината се воведо терминот - промоција на здравјето, веднаш дојде до поголем распон на нееднаквост кај здравјето на луѓето, кој се јави не само во различни земји, туку и помеѓу различни социјални, етнички, возрасни и полови групи во една иста земја.

Овие сознанија на ниво на медицинската струка и наука секако дека се неизбежно толкување и за стоматолошката дисциплина која претставува интегрален дел од општата медицина.

Оралното здравје во голема мерка зависи од навиките, ставовите и однесувањето на општото здравје во фамилијата. Основите за сознанијата и правилното толкување за здравственото воспитување и навиките за неговата реализација, се вградуваат во процесот на сочувување и одржување на истото кај децата.

На првата меѓународна конференција за унапредување на здравјето одржана во Отава 1986 година усвоена е **Повелбата за унапредување на здравјето**, во која промоцијата (унапредувањето) на здравјето е дефинирано како **процес за зголемување на контролата и подобрувањето на здравјето**.

Централниот концепт за унапредување на здравјето е процес за поттикнување на луѓето со тоа што секому му е дадена улога во унапредување на здравјето.

Во поширок контекст се препознаваат **предусловите за здравјето**: мир, дом, образование, храна, приходи, стабилен екосистем, социјална правда и еднаквост.

Детерминанти на здравјето се следните:

- генетски и лични чинители,
- достапност и ефикасност на здравствените служби,
- животен стил,
- околина,
- социјални и економски чинители.

Најголемо влијание на здравјето се припишува на социјално - економските чинители, кои се директни, покрај многуте други кои делуваат индиректно. Затоа е јасно дека во сиромашните општества е тешко да се обезбеди расположлива и ефикасна здравствена служба. Потоа, здравиот животен стил и ризичните навики (пушењето, неисправната исхрана, телесната неактивност и консумирањето на алкохол) не се само прашања од лично незнаење туку и од социјално-економската страна на родителите.

Оралното здравје на училишните деца претставува многу битна социјална и економска вредност во современиот свет. Нивото на развојот на науката и технологијата, т.е. нивото на кое денес се наоѓаме, овозможува да се направи голем исчекор понапред доколку секој поединец и популацијата во целина ја превземат одговорноста и активно се вклучат во заштита и унапредување на вкупното здравје на населението.

За утврдување на здравствената состојба кај луѓето постојат бројни студии кој содржат глобални податоци од секоја земја поодделно, укажувајќи дека повеќе од 95% на жителите на земјината топка боледуваат од забен кариес и болестите на потпорните ткива. Од тука, денес, на негата, лекувањето и превентивата на забите се придава големо стручно внимание во рамките на општите мерки за здравствена заштита на секој поединец.

Во многу научни студии се потенцира дека забите, основно придонесуваат за правилна исхрана, правилен изговор и естетски изглед. Иако забите се составени од тврди и отпорни ткива, заболувањата како кариес и пародонтопатија на забите се многу чести, а проблемите и компликациите кои произлегуваат од тие заболувања најчесто ги загрозуваат функциите на поедини органи и организмот во целина.

Во нашата држава направени се истражувања од областа на оралното здравје, оралната хигиена, промоцијата на орално здравје во склоп на истражувања при магистерски трудови и докторски дисертации, научни проекти, и тоа како истражувачки примерок во клиничките студии вклучени се, најчесто испитаници од македонска и албанска популација, и тоа деца и возрасни. Ова се однесува и за Извештајот за здравјето на населението во Република Македонија за 2014 година, објавен од страна на Институтот за јавно здравје во 2016 година, каде цитирам: „Вредностите на оброците во поголем број од основните училишта ги задоволуваат потребите на училишните деца“, што укажува на правилна исхрана кај училишни деца со целодневна настава.

Сепак, за училишни деца од ромска популација, досега нема објавено посебни и релевантни резултати од истражувања за оралното здравје.

2. ЦЕЛ:

Во согласност со **Прирачникот за спроведување на национална стратегија за превенција на орални заболувања кај деца од 0-14 години во република Македонија**, објавен од страна на Министерството за здравство во 2008 година, каде се прецизирани упатствата за: процена на оралното здравје, одржување на орална хигиена, правилна исхрана, употреба на флуориди, како и поаѓајќи од

упатствата за мотивација и едукација на деца за одржување на орално здравје се создаде **мотивот за оформување на целите** на ова истражување.

Главната цел на ова испитување е вклучување на студентите кои студираат дентална медицина и општа медицина во процесот и сегментот „Камп за застапување 2016/17“, и нивно вклучување во истражувачки процес од областа на здравјето кај ромска популација.

Основна цел на истражувачкиот проект под наслов: „ **ПОДОБРО ОРАЛНО ЗДРАВЈЕ ЗА ПОВЕЌЕ ВЕСЕЛИ НАСМЕВКИ**“ е да се направи истражување во врска со навиките на училишни деца од ромска популација од областа на оралното здравје.

Реализацијата на поставената основна цел ќе се овозможи преку поставување на следниве **посебни цели**:

- Да се утврди социоекономскиот статус на училишни деца од ромска популација
- Да се проценат нивните навиките за правилна исхрана,
- Да се утврдат нивните навиките за одржување на орална хигиена,
- Да се процени нивното знаењето за превенирање на можни повреди на заби при спортски активности.

Научно-истражувачката цел на ова истражување се состои во утврдување на поврзаност помеѓу социоекономскиот статус на училишните деца од ромска популација со навиките за правилна исхрана и одржување на правилна орална хигиена.

3. Истражувачки примерок

Во истражувањето ќе бидат вклучени испитаници - училишни деца од 9-13 години, поточно, ученици од трето и шесто одделение од три основни училишта во кои учат ученици од ромска популација, и тоа:

1. ОУ „Браќа Рамиз и Хамид“ во Шуто Оризари, Скопје
2. ОУ „26 Јули“ во Шуто Оризари, Скопје,
3. ОУ „Добре јованоски“ во Прилеп.

4. Метод на работа

Во функција на реализација на основните и посебните цели, како и на истражувачката цел, студентите по дентална медицина и општа медицина, односно истражувачите на ова истражување ќе ги извршат следниве активности:

4.1. Подготовка на прашалници, надгледни материјали (постери, флаери – прилог 7.) и презентации.

4.2. Спроведување на анкета преку посебно подготвени прашалници (прилог 8.)

4.3. Презентирање и обука за правилна исхрана во секое одделение посебно

- 4.4. Презентирање и обука за правилно одржување на орална хигиена во секое одделение посебно,
- 4.5. Препораки за превенирање на можни повреди на забите и орални ткива при разни спортски активности,
- 4.6. Процена на стекнатите знаења по спроведени предавања (презентации и обуки) преку оформување на прашалници со евалуација на стекнатите знаења,
- 4.7. Анализа и групирање на добиените наоди од спроведените анкети, оформување на основна база на податоци на која ќе се прави статистичка анализа.

Статистичка анализа на добиените резултати.

Резултатите ќе се обработат со методите на централна тенденција.

5. Временска рамка

Истражувањето ќе се спроведи во периодот од февруари-март 2017 година, во општините според место на живеење на истражувачите.

Анализата на наодите ќе се работи сукцесивно во периодот – февруари-март-април 2017 година.

6. Очекувани резултати

Од предложениот истражувачки проект и од добиените резултати се очекува да се добие реална слика за следниве аспекти кај избран примерок на училишни деца од ромска популација:

- Каква е нивната социоекономска состојба,
- Какви се навики за правилна исхрана,
- Какви се досегашните навики за одржување на правилна орална хигиена

Од добиените резултати ќе произлезат сегментите на кои понатаму ќе има потреба да се делува со цел за подобрување на оралното здравје кај училишните деца од ромска популација.

Исто така врз основа на добиените резултати ќе се утврдат потребите за пошироко и пообемно истражување кај овие испитаници, со вклучување на клинички параметри и индекси, со цел за попрецизно определување на состојбата на оралното здравје кај училишни деца од ромска популација.

7. Презентација и дисеминација на резултатите

Добиените резултати и заклучоци од испитувањата на предвиденото истражување ќе им биде од корист во секојдневната практика на стоматолозите и лекарите по општа медицина, од една страна и од друга страна, подеднакво со иста важност корист и бенефит ќе имаат и младите научни истражувачи од различни други научни области (социологија, економија и сл).

ВТОР ДЕЛ:**Истражувачки тим:**

		МЕНТОР
ИМЕ И ПРЕЗИМЕ		д-р ЦЕНА ДИМОВА др. сци
ТИТУЛА (назив)		вонреден професор
позиција		Наставник од областа на Дентална медицина на Факултетот за медицински науки-Штип (Прилог 1.)
ИНСТИТУЦИЈА	ИМЕ	Универзитет “Гоце Делчев” –Штип, Факултет за Медицински науки Студии по Дентална медицина
	АДРЕСА	Факултет за медицински науки - Штип
	ТЕЛЕФОН	032 550 439, 070 33 83 92
	E-MAIL	cedimova@gmail.com ; cena.dimova@ugd.edu.mk

Кратка биографија за проф. д-р ЦЕНА ДИМОВА, др.сци**Лични податоци:**

Име и презиме: д-р Цена Димова, родена 1961 годна

Наставно звање: вонреден професор

Титули: Др. Сци, Мр. Сци, специјалист орален хирург, д-р

Образование:

- **Докторски студии,** Доктор по стоматолошки науки (2007)
Универзитет “Св. Кирил и Методиј “, Стоматолошки факултет - Скопје
Докторска теза: “Клиничка подготовка и проценка на обезбедената локална хемостаза при оралнохируршкиот третман кај тромботични пациенти”
- **Постдипломски студии,** Магистер по стоматолошки науки (2002)
Универзитет “Св. Кирил и Методиј “, Стоматолошки факултет - Скопје
Магистерска теза: “Клиничка евалуација на фибринолитичката активност на крвта при оралнохируршките интервенции”
- **Специјализација од областа на орална хирургија**
Универзитет “Св. Кирил и Методиј “, Стоматолошки факултет - Скопје
Специјалист орален хирург (1996)
- **Факултетски студии**
Универзитет “Св. Кирил и Методиј “, Стоматолошки факултет - Скопје
Доктор на стоматологија (диплома 1986)

Наставна област: Стоматологија, базични, предклинички и клинички предмети

Интерес во науката:

- Хемостаза во орална и максилофацијална хирургија

Вработување и работно искуство:

Универзитетски стоматолошки клинички центар Свети Пантелејмон - Скопје
Клиника за орална хирургија (1989-2009): 1989 - стоматолог - клинички лекар,
1996 - специјалист орален хирург, 1997-2008 асистент,
2006 - раководител на Клиника за орална хирургија,
2008 - насловен доцент на Стоматолошки факултет - Скопје
2009 - Доцент на Универзитетот “Гоце Делчев” - Штип,
Факултет за медицински науки, Студии по стоматологија.
2010 – Раководител на дентална медицина
2013- Вонреден професор на Универзитетот “Гоце Делчев” - Штип,
Факултет за медицински науки, Дентална медицина

Студиски престој:

2003 и 2005 година, Вроцлав, Полска, Клиника за максилофацијална хирургија при Медицинскиот Универзитет (Индивидуален Мобилен Грант од програмата на Темпус – Сократес, Еразмус - Мундус - под покровителство на Европската Комисија за едукација, култура - во 2005 година)

Членство во професионални асоцијации:

- Здружение на специјалистите орални хирурзи на Македонија
- Стоматолошка Комора на Република Македонија
- Македонско стоматолошко друштво
- Собрание на Македонско стоматолошко друштво
- Балканско Стоматолошко Здружение

Автор на монографија: “Фибринолитичка активност на крвта и оралнохируршки интервенции” - 2007 година

	ИСТРАЖУВАЧ	ИСТРАЖУВАЧ
ИМЕ И ПРЕЗИМЕ	СИБЕЛЦАН ХАЛИТИ	ДАНИЕЛ ТРАЈАНОВСКИ
	Студент на Стоматолошки факултет-УКИМ, Скопје (Прилог 2.)	Студент на Факултет за медицински науки, УГД, Штип (Прилог 3.)

	ИСТРАЖУВАЧ	ИСТРАЖУВАЧ
ИМЕ И ПРЕЗИМЕ	САБИНА ЉАТИФ	СЕЛМА ЕМИНОСКА
	Студент на Стоматолошки факултет-УКИМ, Скопје (Прилог 4.)	Студент на Медицински факултет-УКИМ, Скопје (Прилог 5.)

	ИСТРАЖУВАЧ	
ИМЕ И ПРЕЗИМЕ	АЛМА ЕМИНОСКА	
	Студент на Медицински факултет-УКИМ, Скопје (Прилог 6.)	

ТРЕТ ДЕЛ:

Финансиски план:

Трошоци (во МКД)

Бр.	Вид на трошок	Јануари- февруари	Март - Април	Вкупно
420	Патни и дневни трошоци			
421	Трошоци за греење, телекомуникациски трошоци, транспорт и сл.			
423	потрошен материјал, други материјали			
424	Поправки и сервисни услуги			
425	Договорни услуги			
ВКУПНИ ТРОШОЦИ				

И з ј а в а

Јас, проф. д-р Цена Димова како ментор, координатор и главен истражувач, под морална и материјална одговорност изјавувам дека предложеното истражување со наслов „ПОДОБРО ОРАЛНО ЗДРАВЈЕ ЗА ПОВЕЌЕ ВЕСЕЛИ НАСМЕВКИ“ не се финансира од други извори на финансирање.

15.01.2017

Датум

проф. д-р Цена Димова

Потпис